

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՐԸ ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆ ԴՐԻ ԲԱՆԱԿՑԱՅԻՆ ՁԵՎԱԶԱՓՈՒՄ

Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորմամբ զբաղվում է ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը, որի շրջանակներում էլ ներկայումս ընթանում է բանակցային գործընթացը: Ինչպես հակամարտող կողմերը, այնպես էլ միջազգային ուժերը կարևորում են ԵԱՀԿ ՄԽ-ի շրջանակներում բանակցությունների շարունակականությունը և համանախագահող երկրների ներդրումը այս հարցում: Հակամարտության ողջ ընթացքում ընդգծված ակտիվ գործունեություն է դրսևորում Ռուսաստանի Դաշնությունը, որի միջնորդությունը աստիճանաբար դառնում է ավելի համակարգված: Հակամարտության կարգավորման գործում Ռուսաստանի միջնորդական ջանքերը շարունակվում են հաստատապես և ամենատարբեր ձևաչափերով զարգանալ՝ հիմքում ունենալով այդ երկրի շահերը Հարավկովկասյան տարածաշրջանում:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. հարավկովկասյան տարածաշրջան, անվտանգություն, դաշնակից, Ղարաբաղյան հիմնախնդիր, բանակցային գործընթաց, միջնորդական առաքելություն:

Ղարաբաղյան հակամարտությունը, ժամանակագրական առումով լինելով առաջինը խորհրդային իրականության մեջ, միաժամանակ, աչքի է ընկնում նաև իր կարգավորման բարդությամբ: Հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացը պահանջում է նաև այն գիտահետազոտական վերլուծության ենթարկել բանակցային ձևաչափի հստակեցման

ու դրա ապագա հնարավոր փոփոխությունների համատեքստում:

Հայաստանի, Ադրբեջանի, Լեռնային Ղարաբաղի անկախության հռչակումից հետո սկսվում է Ղարաբաղյան հակամարտության առաջին խաղարարար միջնորդությունը: Ղարաբաղյան հակամարտության առաջին տևական գործընթացը կարելի է համարել Ռուսաստանի և Ղազախստանի նախագահների՝ Բ.Ելցինի և Ն.Նազարբաևի միջնորդական առաքելությունը՝ 1991թ. սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսների ընթացքում [1]: Այս ժամանակաշրջանում ընթանում էին նաև Ալմաթա-Բաքու-Անկարա մերձեցման գործընթացներ, հետևապես կարելի է փաստել, որ Ղազախստանն այս ժամանակաշրջանում անուղղակիորեն ներկայացնում էր նաև Թուրքիայի շահերը: Միջնորդական առաքելությունը տեղի ունեցավ Խորհրդային միության փլուզման նախաշեմին և երկրում ստեղծված խառնակ իրավիճակի պայմաններում: Այս երկու պայմաններն էլ, անկասկած, իրենց ազդեցությունը թողեցին, ինչպես գործընթացի, այնպես էլ նրա արդյունքների վրա: Նախագահներ Ելցինն ու Նազարբաևը 1991թ. սեպտեմբերի 22-ին Մոսկվայի թուղի (Ադրբեջանի նախագահ) Գյանջայով ժամանում են Ստեփանակերտ: Նույն օրը Երևանում հանդիպումներից հետո բանակցությունները շարունակվում են Հյուսիսային Կովկասի առողջարանային Ժելեզնովոդսկ քաղաքում:

Սեպտեմբերի 23-ին Ժելեզնովոդս-

կում Ռուսաստանի, Ղազախստանի, Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահների մասնակցությամբ ստորագրվեց «ՌԴ նախագահ Բ.Ելցինի և Ղազախստանի նախագահ Ն.Նազարբաևի միջնորդական առաքելության մասին համատեղ կոմյունիկեն»։ Այս փաստաթղթի ստորագրմանը մասնակցում էին նաև ԼՂՀ ներկայացուցիչները, սակայն միայն դիտորդի կարգավիճակով։ Կոմյունիկետում դատապարտվում էր իրավիճակը կարգավորելու կենտրոնական իշխանությունների անկարողությունը և նշվում, որ միջնորդական առաքելության նպատակն է բանակցություններ սկսել տարածաշրջանում իրավիճակի կայունացման համար [2]։ Հատուկ ընդգծված էր Հայաստանի և Ադրբեջանի ինքնիշխանության անխախտելիությունը, իսկ հակամարտության կարգավորման ժամկետը նշվում էր 1992թ. հունվարի 1-ը։

Չնայած այն հանգամանքին, որ միջնորդական տվյալ առաքելությունը չհանգեց որևէ կոնկրետ արդյունքի, այնուամենայնիվ, Ելցին-Նազարբաև միջնորդական նախաձեռնությունը ընդունված է դիտարկել որպես Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը կարգավորելու առաջին տևական գործընթացներից մեկը։

1992թ. մարտի 24-ին կայացավ Հելսինկիում ԵԱՀԽ Նախարարների խորհրդի արտահերթ նիստը, որի ժամանակ որոշվեց հնարավորինս արագ Մինսկում խորհրդածողով հրավիրել Ղարաբաղյան հարցի կարգավորման շուրջ, որը հակամարտության խաղաղ կարգավորման բանակցությունների հարթակ կտրամադրեր՝ հիմնվելով ԵԱՀԽ սկզբունքների վրա։ 1992թ-ից վեր Ղարաբաղյան հարցի կարգավորման բանակցություններն ընթանում են Մինսկի խորհրդածողովի ձևաչափով։

1994թ. մայիսից սկսվեց Ղարաբաղյան կոնֆլիկտի խաղաղ բանակցությունների նոր շրջան, որն ընթանում է առ այսօր։ Խաղաղ բանակցություններին անցմանը նպաստեցին հայկական զինուժի

հաղթանակները՝ հակամարտության տարածքներում։ Այդ ժամանակաշրջանում Ադրբեջանի հայտարարությունները հիմնականում այն բովանդակության էին, որ մարտական գործողությունների հետագա շարունակումը կարող էր հանգեցնել տարածքային կորուստների Ադրբեջանի կողմից, որն էլ նպաստելու էր փաստարկների նոր ալիքի առաջացմանը։ Նշված հանգամանքների ուժով էլ Ադրբեջանը ստիպված էր նստել բանակցությունների սեղանի շուրջը։ Հաշտեցման գործընթացում պետք է ներկա լինեին նաև ԼՂՀ-ն։

Կրակի դադարեցումը տարբեր երկրների ու կազմակերպությունների տևական բանակցությունների արդյունք էր, որոնց ընթացքում շատ ակտիվ էր պաշտոնական Մոսկվան։ Ռուսաստանի ակտիվությունը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ Հարավկովկասյան տարածաշրջանը վերջինիս համար ունի ռազմավարական նշանկություն, որը կանխում է Թուրքիայի, Իրանի, ԱՄՆ-ի կամ այլ երկրի ազդեցության ուժեղացումը։ ՌԴ խորհրդարանի խոսնակ Շումեյկոն կազմակերպեց հանդիպում Ղրղզստանի մայրաքաղաք Բիշքեկում, ուր նրան հաջողվեց նախապատրաստել նախագիծ՝ կրակի դադարեցման մասին։ ՀՀ-ի և ԼՂՀ-ի ղեկավարները հայտարարեցին, որ նրանք պատրաստ են նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ, ստորագրել Բիշքեկի արձանագրությունը։ Որոշ ժամանակ անց՝ 1994թ. մայիսի 8-ին ԱՀ-ն հայտարարեց, որ ինքը ևս պատրաստ է, արձանագրության կետերին համապատասխան, կրակը դադարեցնել 1994թ. մայիսի 12-ին [3]։

Մայիսի 16-ին ՌԴ պաշտպանության նախարար Պավել Գրաչովը Մոսկվա հրավիրեց Հայաստանի և Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարներին, ԼՂՀ ԻՊՈՒ-ի գլխավոր հրամանատարին (Սերժ Սարգսյան, Մամեդռաֆի Մամեդիարով և Սամվել Բաբայան)՝ նրանց առաջարկելով մի ծրագիր, որով հաս-

տատվում է հրադադար մայիսի 17-ի 00 ժամից, ըստ որում՝ երկու կողմերի զորքերը ռազմաճակատի ամբողջ երկարությամբ պետք է հեռ թաշվեին 5-10կմ, որպեսզի հակամարտող կողմերի միջև երկարությամբ տեղադրվեին «խաղաղարար ուժեր»-(որոնք ռուսական զորքեր էին լինելու): ԼՂՀ գլխավոր հրամանատարը մինչ այդ կատարել էր Բիշքեկի արձանագրությունը և հրամայել էր միակողմանի դադարեցնել կրակը ռազմաճակատի իր կողմի երկարությամբ մայիսի 9-ի ժամը 00-ից [4]: Բիշքեկյան արձանագրությունը պարունակում էր կոնկրետ առաջարկություններ՝ ուղղված հակամարտող բոլոր կողմերին զինված հակամարտության դադարեցման, տարածաշրջանում դիտորդների տեղաբաշման շուրջ, ինչպես նաև ԱՊՀ շրջանակներում խաղաղարար զինուժի ստեղծման հնարավորությամբ:

Հակամարտության կարգավորման գործում ՌԴ միջնորդական ջանքերը շարունակվեցին տարբեր ձևաչափերով, ներառյալ Մինսկի խմբի շրջանակներում: ԵԱՀԿ իրավասությամբ Ղարաբաղյան հակամարտությունը կարգավորելու ջանքերը շարունակվում են երկու տասնամյակից ավել: Այդ ընթացքում կողմերին են ներկայացվել կարգավորման բազմաթիվ մոդելներ, արտահայտվել են բազմաթիվ մոտեցումներ: Ինչպես նշում են միջնորդները՝ դեռևս շարունակվում են ջանքերը հակամարտող կողմերի տեսակետները մերձեցնելու ուղղությամբ:

Այնուամենայնիվ, անկախ այն հանգամանքից, թե Ռուսաստանն ինչ կերպ է մասնակցում Ղարաբաղյան հիմնահարցի լուծման բանակցային գործընթացին՝ ուղղակի, թե անուղղակի այս կամ այն կազմակերպությունների նախաձեռնությունների մասնակցության ձանապարհով, միանշանակ գերտերության դերն այդ գործում մեծ է: Դրա մասին հարցազրույցներից մեկում խոսել է ՀՀ երկրորդ նախագահ Ռ. Քոչարյանը. «Մենք

բոլորս, իմ կարծիքով՝ նաև մյուս համանախագահները, լավ ենք հասկանում, որ առանց Ռուսաստանի մասնակցության խոսել հակամարտության իրական կարգավորման մասին հնարավոր չէ, և ինչքան արդյունավետ ու խորը լինի նրա ներգրավվածությունը կարգավորման գործընթացին, այնքան շատ հնարավորություններ կունենանք հաջողության հասնելու համար» [5]: Ռուսաստանի դերի կարևորությունն արտահայտվել է նաև ադրբեջանական ղեկավարության հայտարարություններում: Նույն դիրքորոշման են նաև Լեռնային Ղարաբաղի իշխանությունները: Ինչպես նշել է ԼՂՀ նախկին նախագահ Ա. Ղուկասյանը՝ «Ռուսաստանը շատ բան կարող է անել Ղարաբաղի համար՝ և՛ կարգավորման, և՛ ԼՂՀ ժողովրդին օգնություն ցուցաբերելու առումով: Մյուս կողմից՝ Ռուսաստանը միջնորդ է, իսկ միջնորդը պետք է չեզոք դիրքորոշում ունենա: ... Ռուսաստանը պատմական պատասխանատվություն է կրում այն ամենի համար, ինչը տեղի է ունենում հետխորհրդային գոտում» [6]:

Ակնհայտ է, որ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքականությունը թե՛ ընդհանրապես Հարավկովկասյան ուղղությամբ, թե՛ մասնավորապես՝ Ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման առումով, բխում է ոչ թե հակամարտ կողմերից որևէ մեկի սպասումներից, այլ հենց Ռուսաստանի սեփական ազգային շահերից: Որոշ ուսումնասիրողների շրջանում կարծիք է ձևավորվել, թե Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքական կուրսը երբեք երկարաժամկետ հեռանկարային ծրագրերի համար նախատեսված չի եղել, այլ շատ դեպքերում ուղղված է եղել «վայրկենական» խնդիրների լուծմանը: Այս մոտեցումն ունի իր ռացիոնալ տրամաբանությունը. ինչպես խորհրդային, այնպես էլ հետխորհրդային իրականությունում. Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությունն աչքի

էր ընկնում քաղաքական որոշումների բազմազանությամբ, այդ պատճառով էլ չէին առաջանում այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝ սեփական սահմանների անվտանգության ապահովման մեթոդների կիրառումը կամ հակամարտությունների մեջ ներգրավված շրջաններում խաղաղություն ու փոխհամաձայնություն հաստատելը [7]:

Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության պատմությունը փաստում է Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականության «վայրկենականության» շատ օրինակների մասին: Մասնավորապես՝ ԱԳՀ-ի ինտեգրացիոն ծրագրերում Ադրբեջանին ներգրավելու համար Ռուսաստանը ԱԳՀ համագործակցության փաստաթղթերը ստորագրելու փոխարեն Ադրբեջանին հանձնեց ԽՍՀՄ Անդրկովկասյան ռազմական օկրուգի 4-րդ բանակի գեներլ, սպառազինության ու ռազմական տեխնիկայի մեծ մասը՝ իր նեկայությունը Ադրբեջանի տարածքում սահմանափակելով Գաբալայում ռադիոտեղորոշիչ կայանի անձնակազմի ծառայությամբ: Հատկանշական է, որ դա արվել է Հայաստանի կողմից իրեն հասանելիք սպառազինությունը համախորհրդային զինանոցից ստանալուց բավականաչափ ժամանակ անց: Վերջին հաշվով, նման գործընթացի իրականությունը պարզ դարձավ Հայաստանի վրա ադրբեջանական Զինված ուժերի լայնածավալ հարձակումից հետո, սակայն վերջնարդյունքում Ա.Էլչիբեյի կառավարությունն այդպես էլ ցանկություն չհայտնեց անդամակցելու ԱԳՀ-ին:

Մոսկվայի արտաքին քաղաքական կուրսի «վայրկենականության» վառ օրինակ է նաև 1996թ. դեկտեմբերին ԵԱՀԿ համաժողովը Լիսաբոնում, որտեղ Ռուսաստանը փորձեց կանխել կասպիական նավթի արտահանումը արևմտյան ուղիով, իսկ դրա դիմաց պաշտպանեց Ադրբեջանի դիրքորոշումը Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ: Արդյունքում ևս

հիմնական նավթատար ուղին շրջանցեց Ռուսաստանը, ինչպես և ծրագրված էր, իսկ այսպես կոչված «Լիսաբոնյան սկզբունքները» այդ շրջանում բանակցային գործընթացը որոշակիորեն փակուղի մտցրեցին [8]:

ՌԴ նախագահ Վ. Պուտինը ժամանակին հստակորեն մատնանշել է այն ուղին, որով իրենք շարժվում են Հարավկովկասյան տարածաշրջանում խաղաղության պահպանության գործընթացում. «Ռուսաստանը մտադիր է հետագայում էլ ակտիվացնել իր ջանքերը: Բացի այդ՝ մենք եղել ենք ու հիմա էլ ենք Մինսկի խմբի անդամ հանդիսանում և համաձայնեցված քայլերի շրջանակներում մտադիր ենք կոորդինացնել մեր ջանքերը գործընթացին ներգրավված մյուս կողմերի հետ: Մենք ելնում ենք Ադրբեջանի ու Հայաստանի հետ ունեցած մեր առանձնահատուկ հարաբերություններից և պատրաստ ենք օգտագործելու այդ հարաբերությունները հոգուտ տարածաշրջանի բոլոր պետությունների: Անկասկած, այդ առանձնահատուկ հարաբերությունները չենք օգտագործի պայմանավորվող կողմերից որևէ մեկի վրա ճնշում գործադրելու համար: Մենք ելնում ենք այն բանից, որ միայն Հայաստանն ու Ադրբեջանն են ի վիճակի հասնել պայմանավորվածության, իսկ Ռուսաստանը Մինսկի խմբի մյուս անդամների հետ կարող են լինել միջնորդներ և ձեռքբեռված պայմանավորվածությունների իրագործման երաշխավորներ» [9]: Մոսկվայի այս դիրքորոշումը պարբերաբար հաստատվել է նաև ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ Ռուսաստանի նախագահի հաջորդող մյուս հայտարարություններում ու դիրքորոշումներում:

Պաշտոնական Մոսկվայի նման դիրքորոշումների հիմքում ընկած էին հակամարտության կարգավորման գործնական ու արդյունավետ մեթոդների հարցում Ռուսաստանի իրական և իրա-

տեսական հնարավորությունները: Մյուս կողմից, այդ դիրքորոշումը նաև «վայրկենականության» քաղաքականության հետևանքների գնահատականի, տարածաշրջանային խնդիրներին ավելի ծանրակշիռ վերաբերվելու անհրաժեշտության արդյունք էին:

Ցավոք, քաղաքական որոշ շրջանակներում առ այսօր առկա է մի գաղափար, որը տարածված էր հատկապես 1990-ականների կեսերին. գաղափարն այն մասին, որ «Չեչնիան ռուսական Ղարաբաղն է»: Այս հասկացողության տակ հասկացվում էր, թե Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում հայկական կողմին սատարելը Ռուսաստանում անջատողական շարժումների աճ է առաջացնում [10], սակայն, միջազգային և տարածաշրջանային դեպքերի զարգացումներն ապացուցեցին այդ գաղափարների այդքան էլ իրատեսական չլինելը: Նմանատիպ գաղափարների անհեթեթության վերաբերյալ կարելի է ասել հետևյալը. մարդիկ զգուշանում են չեչենական դեպքերի կրկնությունից, ովքեր շատ հեռու են ինչպես Չեչնիայում տեղի ունեցած, այնպես էլ Ղարաբաղում ընթացող գործընթացների էությունից: Եվ եթե 90-ական թվականների սկզբներին սուրբեկտիվ մոտեցմամբ կարելի էր գուգահեռներ անցկացնել տարածաշրջանային հակամարտությունների ու ռուսական որոշ վարչական միավորների ինքնուրույնության և անկախության ձգտումներին, ապա 20-րդ դարի վերջին արդեն ակնհայտ դարձավ և 21-րդ դարի առաջին տասնամյակում էլ փաստարկվեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի ազգային-ազատագրական շարժման և միջազգային ահաբեկչության դեմ պայքարի միջև որևէ ընդհանրության բաղադրիչ հնարավոր չէ դիտարկել:

Հարավկովկասյան տարածաշրջանում Ռուսաստանի դիրքերի թուլացման և Արևմուտքի ազդեցության գուգահեռ ուժեղացման պայմաններում շատ վերլուծաբաններ բավականին թերահավա-

տությամբ վերաբերվեցին ղարաբաղյան հակամարտությունում ռուսական պետության քաղաքականության հեռահար նպատակներին: Օրինակ՝ Հայաստանի ռազմավարական և ազգային հետազոտությունների կենտրոնում (ՀՌԱՀԿ) նշում էին, որ Հարավային Կովկասում ռուսական ազդեցության թուլացման և ամերիկա-եվրոպական ազդեցության ուժեղացման պայմաններում Մոսկվայի համար այդ գործընթացների թուլացման (նամանավանդ ՆԱՏՕ-ի՝ դեպի արևելք ընդլայնվելու) համար միակ լծակը մնում են տարածաշրջանային հակամարտությունները. «Եթե գործարկվի հակամարտությունների սրման մեխանիզմը, ձեռք կբերվի Մոսկվային ձեռնտու անկայունությունը, ինչը կթուլացնի Արևմուտքի տնտեսական, հետևաբար՝ քաղաքական ազդեցությունը տարածաշրջանում... Ինչքան մեծ լինի անկայունությունը, այնքան լավ Ռուսաստանի համար» [11]: Այս կարծիքն էր կիսում նաև «Սպեկտր» ռազմավարական վերլուծությունների կենտրոնի ղեկավար Գ. Նովիկովան: Նա նշում է, որ «...Հարավային Կովկասի գոտում ստեղծված «status quo»-ն, ընդհանուր առմամբ, Ռուսաստանին ձեռնտու է, քանի որ վերջինս հանդիսանում է հակամարտությունների կարգավորման հիմնական մասնակից: Չկարգավորվածության փաստը թույլ է տալիս մանիպուլյացիայի ենթարկել հակամարտության կողմերին և ամրապնդել սեփական տնտեսական դիրքերը այնպիսի գոտում, որտեղ կայունության երաշխիքների բացակայությունը հետ կպահի արևմտյան ներդրողներին» [12]:

Նմանատիպ մեկնաբանությունը դժվարությամբ կարելի է համապատասխանեցնել տարածաշրջանային իրականությանը: Պարզ է, որ Հարավային Կովկասը աշխարհաքաղաքական առումով միասնական շրջան է, իսկ «երկակի խաղերը» ոչ մի կերպ չեն նպաստում տարածաշրջանի կայունությանը, ավելին, իրավիճակի սրումը սպառնում

է նաև Հյուսիսային Կովկասում Ռուսաստանի ազգային անվտանգությանը: «Ռուսաստանն առավելագույնս օգտագործում է իր ազդեցությունը հակամարտող կողմերի վրա ռազմական գործողությունների դադարեցման և իրավիճակին դիվանագիտական լուծում տալու նպատակով...» [13]: Մի կողմից՝ Ռուսաստանը շահագրգռված է Հարավային Կովկասում հակամարտությունների կարգավորման հարցում, ինչը կապված է նաև իր անվտանգության հետ, մյուս կողմից, տարածաշրջանում կոնֆլիկտների առկայությունը Ռուսաստանի դերը բարձր գնահատելի է դարձնում դրանց կարգավորման գործում:

Վերջին շրջանում աշխարհաքաղաքական իրադրության փոփոխություններն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ազդեցին Հարավկովկասյան տարածաշրջանում քաղաքական իրավիճակի, այդ թվում՝ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի վրա, քանի որ նախորդ մի քանի տարիներին արձանագրվեցին, թերևս, ամենածանր բախումներն ու ամենամեծ կորուստները հայկական և ադրբեջանական ուժերի շփման գծում՝ ներառյալ 2016թ. ապրիլյան քառօրյա պատերազմական իրավիճակը: Ռուսաստան-Արևմուտք դիմակայության զարգացումներն ազդում են ողջ Եվրասիայի, նախկին խորհրդային տարածքի յուրաքանչյուր երկրի վրա, որոնք շատ դեպքերում ստիպված են վերանայել իրենց քաղաքականությունը, իսկ կոնկրետ ԼՂ շարունակվող հակամարտության մեջ այդ փոփոխությունները առանցքային դեր են խաղում շարունակվող հակամարտության կարգավորման գործում, սակայն այդ տեսլականում փորձ է արվում նաև բախվող շահերի համատեքստում գործընթացում արձանագրվող բացասական արդյունքները կապել հակամարտող կողմերի քաղաքական կամքի բացակայության հետ՝ նշելով, որ խաղաղ բանակցությունների անհաջողության վերաբերյալ Մինսկի

խմբի համանախագահներին ուղղված ցանկացած մեղադրանք հանդիսանում է այն հիմնական տարրը, որը խանգարում է խաղաղության գործընթացին [14]: Այս համատեքստում տեղին է նաև մեջբերել փորձագետներից Լ.Շիրինյանի դեռևս 2014թ. արտահայտած տեսակետը, որ «այն գիտակցությունը, որ Ռուսաստանը մեր խնամակալն է, պետք է կողքի դնել»՝ խաղաղության պարտադրման գործում շեշտը դնելով սեփական ուժերի վրա [15]:

Ռուսաստանը, ինչպես և յուրաքանչյուր երկիր, միշտ գործում է առաջին հերթին սեփական շահերից ելնելով, հետո նոր մտածում է իր հարևանների բարօրության մասին: Հայաստանը և Կասպյան տարածաշրջանի ռուսական շրջանը դիտարկվում է որպես այդ ուղղությամբ ՆԱՏՕ-ի ակտիվացման զսպիչ գործոն [16]: Մոսկվայի իրական նպատակները և հետագայում նրա քաղաքականության կուրսի բնույթը Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում հասկանալու համար անհրաժեշտ է դիտարկել, թե դեպքերի ընթացքի որ սցենարն է համապատասխանում նրա ինչպես տնտեսական, այնպես էլ ռազմաքաղաքական շահերին: Եթե ենթադրենք, որ ռազմական գործողությունների վերսկսումը կնպաստի տարածաշրջանում արևմտյան երկրների ազդեցության ուժեղացմանը, ապա ակնհայտ է, որ նոր պատերազմը սկզբունքորեն կտարբերվի նախկինից, որը ուներ բացառապես տեղային բնույթ, իսկ ռազմական գործողությունների աշխարհագրական տարածքի ընդլայնումը ողջ տարածաշրջանի համար ընդհանրապես և Ռուսաստանի համար մասնավորապես կարող է հանգեցնել անկանխատեսելի հետևանքների: Դեպքերի այս ընթացքի պարագայում հակամարտող կողմերից ոչ մեկն ի վիճակի չի լինի վճարելու ռուսական զենքի դիմաց այն ծավալով, որով վճարում են Ասիական խաղաղօվկիանոսյան շրջանի պետությունները:

Մյուս գործոնը, որը, ըստ մասնագետների, պետք է Ռուսաստանին հետ պահի տարածաշրջանում անկայունության խորացման սցենարից, կրում է զուտ տնտեսական բնույթ։ Սկսած 2000-ական թվականներից՝ արձանագրվում է ռուսական պետական և մասնավոր կապիտալի խոշոր ներհոսք դեպի Հարավային Կովկասի պետություններ։ Ճիշտ է, միասնական ծավալով այն գիշում է արևմտյան կապիտալին, սակայն զբաղեցրած ոլորտների (էներգետիկա, կապ, տրանսպորտային հաղորդակցություն) կարևորության առումով չի կարելի ասել, թե ռուսական կապիտալը անհուսալի կերպով հետ է մնում արևմտյանից։ Արդյունքում, չնայած անցած 25 տարիների կտրվածքին՝ Ռուսաստանը դեռևս գտնվում է ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո արդեն ինքնիշխան պետություններում կորսված դիրքերի վերականգնման ճանապարհին։ Բացի այդ՝ Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման ձգձգումը դրա մասնակիցների մոտ հանգեցնում է նաև Ռուսաստանի՝ գործընթացին օգնելու անկարողության մտքին, ինչն իր հերթին այդ գործընթացի մեջ այլ դերակատարի ակտիվացման նախադրյալ կարող է դառնալ։ Դա Ռուսաստանի ամենևին ձեռնադրելի չի լի-

նի և կրերի տարածաշրջանում վերջինիս դիրքերի նահանջին։

Այդպիսով՝ կարելի է եզրահանգել, որ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ կարգավորման զարգացման պատմությունը պարզ ցույց է տալիս, որ Ռուսաստանի՝ որպես միջնորդի գործունեությունը համաչափ է ընթացել կոնֆլիկտի ժամանակային զարգացման հետ։ Խորհրդային Միության գոյության դադարեցումից հետո Մոսկվան Հայաստանի և Ադրբեյջանի միջև միակ իրական և գործնական հետևանքներ առաջացնող միջնորդն էր Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում։ Հետագայում այդ առաքելությունը վերջինս զիջեց ԵԱՀԽ/ԵԱՀԿ-ին, ապա ԵԱՀԿ շրջանակներում կարգավորման գործընթացն անցավ համառոտագահող կողմերի միջնորդությանը։ Ռուսաստանը, չնայած որ մասնակցում է մյուս միջնորդների և ԵԱՀԿ ՄԽ մյուս անդամների հետ համատեղ հաշտարարական գործընթացներին, հանդես է գալիս նաև առանձին միջնորդական նախաձեռնություններով, այդ թվում՝ տարբեր ոչ պաշտոնական հասարակական կազմակերպությունների ու ձևաչափերի միջոցով։

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ռ. Իշխանյան, Ձախողված միջնորդական առաքելություն, 30.07.2013թ., <http://www.artsakhtert.com/arm/politics/item/5345-ձախողված-միջնորդական-առաքելություն>։
2. Ժելեզնովոդսկի հուշագիրը. Արցախյան կարգավորման առաջին փաստաթուղթը, <http://www.anicr.am/2016/04/20/zheleznowodsk-unique-1991-nk/>։
3. ԼՂ արտաքին գործերի նախարարություն, 1991-1994թթ. պատերազմը, <http://www.nkr.am/hy/the-war-of-19911994/83/>։
4. Հ. Աբրահամյան, Մարտնչող Արցախը, Գիրք Գ, Ստեփանակերտ, 2007, էջ 523։
5. Интервью Президента Республики Армения Р.Кочаряна // Новое время. -2001. 12 сентября. С.2.
6. Интервью Президента НКР А.Гукасяна // Ноев Ковчег. - 2003. №7. С.5.
7. Корчинин И. Прагматизм должен быть долгосрочным // Независимая газета. — 2000. 25 августа, С.3.
8. ԵԱՀԿ նախագահի հայտարարությունը՝ Լիսաբոնի խորհրդաժողովում Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման սկզբունքների վերաբերյալ բաղկացած է 3 կետերից. Ադրբեյջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականություն, Լեռնային Ղարաբաղին լայն ինքնավարության տրամադրում Ադրբեյջանի կազմում, Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքացիական ողջ բնակչության անվտանգության երաշխիքների տրամադրում (Տե՛ս ԵԱՀԿ փաստաթղթեր. Volume 2, Number 3-July 1996, <https://wwwnc.cdc.gov/eid/articles/issue/2/3/table-of-contents>)։

9. Пресс-конференция Президента Российской Федерации В.В.Путина по итогам заседания Совета Коллективной Безопасности// Дипломатический вестник. –2001. Июнь.
10. Ахундова Э. Чечня – это российский Карабах // Литературная газета. – 1995. 18 января; Выступление М.Г.Делягина / Материалы международной конференции по проблемам Средиземноморско-Черноморского региона / Институт стратегических оценок и анализа // www.isoa.ru
11. Ս. Հովհաննիսյան, Դ. Պետրոսյան, «Հայաստան, Եվրոպա, Ասիա. Միջանցքներ և խաչմերուկներ» Երևան, ՌԱՀԿ, 2001թ. էջ 268:
12. Новикова Г. Некоторые аспекты политики России на Южном Кавказе, Центр стратегического анализа “Спектр”, – 2004. 26 мая.
13. Ս. Հովհաննիսյան, Դ. Պետրոսյան, «Հայաստան, Եվրոպա, Ասիա. Միջանցքներ և խաչմերուկներ» Երևան, ՌԱՀԿ, 2001թ. էջ 269:
14. ՌԴ արտաքին գործերի նախարարություն. Ռուսաստանը որպես միջնորդ օգտագործում է բոլոր մատչելի գործիքները զարաբաղյան կարգավորման համար, 30.12.2016, <http://www.panarmenian.net/arm/news/203193/>:
15. Լևոն Շիրինյան. Այն գիտակցությունը, որ Ռուսաստանը մեր խնամակալն է, պետք է կողքի դնել, 29.09.2014թ., <http://www.armversion.am/2014/09/29/այն-գիտակցությունը-որ-ռուսաստանը-մեր/>:
16. Корнилов А.А., Региональные приоритеты внешней политики России как отражение нелинейных стратегических подходов / Зарубежное регионоведение: проблемы теории и практики: материалы VII Междунар.науч.конфер.; Под ред. А.А.Корнилова и др., Н.Новгород: ННГУ им. Н.И.Лобачевского, 2015, с. 9.

РОЛЬ РОССИИ В ФОРМАТЕ ПЕРЕГОВОРОВ ПО КАРАБАХСКОМУ КОНФЛИКТУ

АРМЕН АГАБАБЯН

НАН РА, Институт философии, социологии и права, аспирант

Переговоры по урегулированию Карабахского конфликта осуществляются при посредничестве Минской группы ОБСЕ, в рамках которой в настоящее время проводится переговорный процесс. Как стороны конфликта, так и международные силы подчеркивают непрерывность переговоров в рамках Минской группы ОБСЕ и вклад стран-сопредседателей в данном вопросе. На протяжении всего конфликта выраженную инициативу проявляет Российская Федерация, посредничество которой постепенно становится все более структурированным. Посреднические усилия России в деле урегулирования конфликта продолжают решительно и в разных форматах возрастать, имея в основе интересы страны в Южнокавказском регионе.

RUSSIA'S ROLE IN THE FORMAT OF TALKS ON KARABAKH CONFLICT

ARMEN AGHABABYAN

National Academy of Sciences, Institute of Philosophy, Sociology and Law, Postgraduate

Negotiations on the settlement of the Karabakh conflict are carried out with the mediation of the OSCE Minsk Group. The parties of the conflict and the international forces emphasize the continuity of the negotiations within the OSCE Minsk Group and the contribution of the co-chairing countries on this issue. Throughout the conflict, the expression takes the initiative Russian Federation, which mediation is gradually becoming more structured. Mediation efforts of Russia in the settlement of the conflict continue to grow strongly and in different formats, referring to the country's interests on the basis of the South Caucasus region.